УДК 303.4+332.122:504

Галушкіна Т. П., д.е.н., проф. (Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса), **Білоконь В. М., к.г.н.** (Управління екологічної політики Міністерства екології та природних ресурсів України, м. Київ), **Яцков А. В.** (Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Одеській області, м. Одеса)

«ЗЕЛЕНА» СТРАТЕГІЯ РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ НАПОВНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ПЛАНІВ ДІЙ З ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Визначено основні вектори розробки регіональних планів дій крізь призму «зеленої» економіки. Наведено ключові принципи та критерії «зеленого» зростання економіки як базису формування сприятливого бізнес-середовища як на державному, так і регіональному рівнях.

Определены основные векторы разработки региональных планов действий сквозь призму «зеленой» экономики. Приведены ключевые принципы и критерии "зеленого" роста экономики как базиса формирования благоприятной бизнес-среды как на государственном, так и региональном уровнях.

The main vectors of development of regional action plans through the "green" economy prism. Key principles and criteria for "green" economic growth as the basis of creating a favorable business environment at national and regional levels.

В умовах модернізації вітчизняної економіки виникає потреба формування якісно нової системи стратегічного планування на всіх рівнях управління економікою. При цьому її ефективність безпосередньо пов’язана із визначенням оптимальних шляхів здійснення пріоритетних стратегічних заходів розвитку економіки територій в умовах дефіциту інвестиційних ресурсів, зокрема державних, адже відсутність налагодженої системи довгострокового передбачення результатів прийнятих рішень призвела до негативних тенденцій економічного, соціального та екологічного характеру як на локальному, так і національному рівнях. В значній мірі, це обумовлено обмеженістю фундаментальних і прикладних досліджень по стратегічному плануванню, особливо це стосується питань «озеленення» економічного розвитку територій. Активізації цього процесу сприяє позитивний міжнародний досвід.

Наприкінці першого десятиліття XI століття в Західній Європі виникла нова концепція поглибленої екологічної інтеграції, яка дістала назву «зеленої економіки» (Зелений новий курс). Міжнародні джерела наводять просте визначення Зеленого Нового курсу: це цільові (державні) інвестиції у дія-

льність із виготовлення товарів та послуг для вимірювання, запобігання, обмеження, мінімізації чи виправлення екологічної шкоди воді, повітрю та ґрунту, а також проблем, пов'язаних із відходами, шумом та екосистемами. Це включає інновації у вигляді чистіших технологій, продуктів та послуг, що знижують екологічний ризик та мінімізують забруднення та використання ресурсів.

Якщо розглядати витоки «зеленої» економіки, то деякі експерти схильні розглядати їх як сучасний політичний лозунг. Однак, можна констатувати, що «зелена» економіка не віддає перевагу якійсь одній політичній теорії – її розвиток можливий в умовах будь-якої економіки, чи то державної, чи то суто ринкової. При цьому на думку її ідеологів, «зелена» економіка не слугує та не є альтернативою сталого розвитку. Скоріше, це вектор орієнтації курсу на такий розвиток на національному, регіональному та світовому рівнях, який узгоджується з «Порядком денним на 21 століття» та спрощує реалізацію його положень. Ініціатива «зеленої економіки» заснована на трьох головних принципах:

- ✓ оцінка і висунення на перший план екосистемних послуг як на національному, так і міжнародному рівнях;
- ✓ забезпечення зайнятості населення за рахунок створення «зелених» робочих місць та розробки відповідної політики;
- ✓ використання ринкових механізмів для досягнення стійкого розвитку та підвищення економічної конкурентоспроможності.

До того ж прихильники концепції «зеленої економіки» вважають, що превалююча нині економічна система, яку, до речі, називають «коричневою економікою», є недосконалою, хоча вона дала певні результати в підвищенні життєвого рівня людства в цілому, і особливо її окремих груп. Разом з тим негативні наслідки функціонування цієї системи досить значущі: це екологічні проблеми (зміна клімату, опустелювання, втрата біорізноманіття), виснаження природного капіталу, широкомасштабна бідність, брак прісної води, продовольства, енергії, нерівність людей і країн. Підтвердженням негативної динаміки є те, що вже сьогодні, приміром, ЄС витрачає на захист довкілля майже п’яту частину свого бюджету [1].

Все це створює загрозу для нинішнього і майбутнього поколінь, а також гальмує прогрес в досягненні Цілей розвитку тисячоліття.

Якщо розглядати хронологію розвитку «зеленої» економіки, то, перш за все доречно констатувати, що вона є логічним продовженням теорії сталого розвитку, яку в 1992 році в Ріо-де-Жанейро представники урядів зі 179 країн світу, в тому числі України, визначили як ключову стратегію існування людства на XXI сторіччя. Можна стверджувати, що форум у Ріо-де-Жанейро в 1992 році задовольнив очікування усього світу. В результаті була запропонована концепція і важливі елементи тієї складної системи, що

цементує стратегію подальших досягнень. В червні 2001 року Європейська Економічна Комісія ООН прийняла Стратегію сталого розвитку Європейського Союзу. В доповнення до цієї події у багатьох країнах Європейського Союзу та світу було прийнято національні стратегічні програми дій в рамках загальних напрямів сталого розвитку, виходячи з національних пріоритетів та специфіки національних умов розвитку [1].

Крім того, глави держав та урядів, представники міжнародних і неурядових організацій, бізнес- структур на Всесвітньому саміті у Йоганнесбурзі, визнали, що довгострокова стратегія сталого розвитку, схвалена міжнародним співтовариством у 1992 році на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро, залишається визначальною й у подальшому. Нагадаємо, що в політичній декларації, прийнятій учасниками саміту, підкреслювалась необхідність інтеграції трьох компонентів сталого розвитку – економічного зростання, соціального розвитку та охорони навколишнього природного середовища.

Навесні 2010 року Європейська Комісія розпочала розробку нової стратегії сталого зростання та забезпечення робочими місцями. ЇЇ метою є виведення Європи з кризи та підготовка економіки ЄС до трьох основних довгострокових викликів сьогодення: сталого зростання, ресурсозбереження та старіння населення. Стратегія отримала назву «Європа-2020» і покликана замінити Лісабонській договір 2000р. За наріжний камінь посилення конкурентоздатності європейської економіки прийнято інновації та зелене зростання.

Стратегія «Європа – 2020» [2] встановлює три взаємопов'язані та взаємопосилюючі пріоритети: 1) розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях як ключових елементах конкурентоздатності; 2) розвиток ресурсоощадної, низько вуглецевої та конкурентної економіки; 3) сприяння розвитку соціально зорієнтованої і територіально єдиної економіки з високим показником зайнятості.

Згідно нової стратегії, кожна країна-член Євросоюзу має розробити національні політики для досягнення п'яти загальноєвропейських цілей:

1) зростання рівня зайнятості населення з існуючих 65% до 69%;

2) збільшення рівня інвестицій у науково-дослідницьку сферу до 3% ВВП ЄС (зараз менше 1%) ;

3) досягнення цілі «20/20/20»: скорочення до 2020 року викидів парникових газів на 20% та збільшення долі відновних джерел енергії до 20% від загального споживання електроенергії;

4) зменшення кількості людей з незакінченою середньою освітою з 15% до 10%;

5) зменшення кількості європейців, що живуть за межею бідності, на 25%.

Значна роль в цьому контексті належить саме країнам з перехідною економікою. З часом, накопичуючи досвід, вони почнуть більш вагоміше

впливати на процес розробки міжнародної політики у цій сфері. В зв'язку з вищезазначеним, є сенс й надалі поширювати та пропагувати ідеологію розвитку «зеленої» економіки як основну парадигму трансформації суспільних зрушень.

Критеріями розвитку «зеленої» економіки в Україні можна визнати:

- динаміку національних та регіональних трансформаційних зрушень в контексті з технологічним рівнем екологічної модернізації;
- рівень розвитку суспільного світогляду щодо інноваційних напрямів забезпечення «озеленення» економіки;
- сучасні реалії економічного зростання через призму моделі сталого виробництва та споживання;
- тенденції формування демократичних інститутів та ринкової економіки на тлі соціальних перетворень.

Ключовими принципами «зеленої» економіки можна вважати:

- принцип екологізації економіки, який передбачає імплементацію екологічного фактору моделі забезпечення економічного зростання країни та її регіонів;
- принцип єдності та балансу суспільних і бізнес-інтересів щодо забезпечення сталого споживання та виробництва;
- принцип партнерської взаємодії та консолідації зусиль щодо охорони довкілля та відновлення його стану;
- принцип системності та комплексності в стратегії трансформаційних зрушень в природо-ресурсній сфері як на національному, так і на регіональному рівнях.

В цьому контексті зазначимо, що в 2011 році відбулись суттєві зрушення у розвитку національної екологічної політики. На виконання Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», ухваленого Верховною Радою України напередодні 2011 р., Кабінет Міністрів України видав Розпорядження «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки».

Окрім загальнодержавного значення, це Розпорядження примітне ще й тим, що зобов'язує міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади «за погодженням з Міністерством екології та природних ресурсів привести до 30 червня 2012 р. галузеві програми розвитку, програми з охорони навколишнього природного середовища та місцеві програми економічного і соціального розвитку у відповідність з Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2020 року, що затверджені Законом України від 21 грудня 2010 р.».

Таким чином, постає необхідність в розробці спеціального документу - місцевого плану дій з охорони навколишнього природного середовища (МПДОНПС) на засадах «зеленої» економіки. Розробка Планів дій з охорони навколишнього середовища (ПДОНС) покликана прискорити реалізацію

стратегічних міжнародних екологічних угод, розроблених регіональних і національних програм на конкретних регіональних, місцевих та локальних територіях.

"Місцевий план дій з охорони навколишнього середовища", (англійський термін Local Environmental Action Plan) – документ, план дій (організаційних, технічних та ін.), які спрямовані на покращення стану навколишнього середовища (природного, техногенного, соціального) з метою зменшення загрози стану здоров'я людини, природному середовищу та якості життя в просторовому контексті.

Аналіз практики реалізації державних і регіональних програм розвитку, а також їх фінансового забезпечення свідчить, що до основних недоліків, які перешкоджають ефективному використанню програм як дієвого інструменту впровадження екологічної політики відноситься наступне:

– відсутність системного впровадження програмно-цільових методів при формуванні і реалізації цільових програм розвитку, який виражається у відсутності єдиної методології формування цільових програм, у тому числі порушенню взаємозв'язку між метою, заходами, виконавцями і ресурсами програми;

– велика кількість програм, які мають пріоритетне значення і претендують на першочергову реалізацію, не відповідає можливостям одночасного виділення значних фінансових ресурсів з державних і регіональних бюджетів;

– невпорядкованість регулювання і використання фінансових ресурсів, а також обмеженість державного фінансування і нестабільність фінансових надходжень з інших джерел;

– недосконалість організаційно - економічного механізму виконання програмних заходів;

– недостатній рівень контролю, особливо на завершальних етапах реалізації цільових програм і роз'єднаність контролюючих органів територіального і галузевого управління.

Для створення місцевого потенціалу управління охороною навколишнього середовища і використання ефективних механізмів координації на регіональному рівні, передусім потрібно:

✓ чітко розподілити ролі й обов'язки у сфері управління охороною навколишнього середовища між національним, регіональним і місцевим рівнями;

✓ поглибити міжмуніципальне партнерство, щоб подолати адміністративну роздробленість; природоохоронним підрозділам, що містяться в межах загальної екологічної системи (наприклад, водного або повітряного басейну), необхідно налагодити більш міцні горизонтальні зв'язки, зміцнити потенціал місцевого рівня в області екологічного менеджменту, підготовки екологічних проектів і фінансового їх управління.

Міжнародний досвід свідчить, що в своїй національній політиці та програмах розвитку різні країни світу використовують різні інструменти «зеленої економіки». Інвестування в охорону довкілля є важливим елементом

багатьох пакетів заходів зі стимулювання економіки. Найбільший обсяг «зелених» інвестицій у рамках екологічно-орієнтованих заходів, передбачених державними пакетами дій з відновлення економіки, припадає на Китай (22300 млн євро), Японію (12300 млн євро), Республіку Корею (9300 млн євро), Францію (5700 млн євро), Данію (700 млн євро), Бельгію (118,8 млн євро) [3]. Таким чином, для підвищення ефективності впровадження державної екологічної політики на регіональному необхідна чітка координація цього процесу.

Слід зазначити, що метою регіонального плану дій з охорони навколишнього природного середовища крізь вектор розвитку «зеленої» економіки є обґрунтування та здійснення першочергових кроків в напрямку досягнення екологічної безпеки регіону, шляхом стабілізації і послідовного зниження антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище, економічного стимулювання раціонального природокористування на основі науково-обґрунтованих природоохоронних і ресурсозберігаючих технологій, мобілізації усіх джерел фінансових ресурсів, координації дій органів місцевого самоврядування і суб'єктів господарювання. Засобом досягнення цієї мети є створення на всіх рівнях достатньо дієвої державної природоохоронної системи та її матеріально-технічна підтримка.

Таблиця

SWOT-аналіз оцінки регіональних програм

СИЛЬНІ СТОРОНИ	**СЛАБКІ СТОРОНИ**
Наявний потенціал	Обмеженість фінансової спроможності підприємств для проведення модернізації впровадження природоохоронних технологій
Високий рівень освіти населення, розгалужена система освіти	Застарілість технологій у більшості виробництв області, значний рівень зношеності основних фондів
Розвинена мережа засобів масової інформації	Відсутність чіткої стратегії розвитку регіону
	Недостатнє залучення третього сектору (спілок, бізнес-асоціацій,громадських організацій) в управління справами області
МОЖЛИВОСТІ	**ЗАГРОЗИ**
Розвиток громадянського суспільства шляхом збільшення кількості та потенціалу громадських організацій та асоціацій	Посилення демографічної кризи Відтік кваліфікованих кадрів Посилення централізації державної влади, порушення діалогу міме органами влади і суспільством
	Нестабільна економічна ситуація

РЕГІОНАЛЬНИЙ ПЛАН ДІЙ З ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

орієнтація на засади «зеленої» економіки

- ✓ вирішення найважливіших екологічних проблем регіону на засадах «зеленої» економіки;
- ✓ усунення існуючих диспропорцій в розвитку господарсько-виробничого комплексу регіону;
- ✓ забезпечення раціонального використання унікального рекреаційного потенціалу як складової регіональної моделі еколого-збалансованого природокористування;
- ✓ розробку концепції та стратегію «зеленої» економіки на регіональному рівні;
- ✓ розробку регіональної цільової програми «Впровадження екологічно чистого виробництва»;
- ✓ удосконалення механізмів «зеленого» розвитку регіональних економічних систем і стратегічних напрямків підвищення їхньої ефективності в контексті забезпечення належного рівня економічної безпеки регіону;
- ✓ створення мережі регіональних екотехнопарків та активізувати механізми розвитку «зеленого» бізнесу.
- ✓ поширення використання процедур екологічного аудиту в практиці прийняття регіональних екологічних рішень;
- ✓ забезпечення комплексного розвитку екологічного туризму у регіональній господарській системі;
- ✓ створення конкурентного продукту у сфері лікувально-оздоровчого туризму;
- ✓ пошук якісних підземних вод та буріння артезіанських свердловин у населених пунктах, в яких існує дефіцит питної води;
- ✓ забезпечення розвитку регіональної енергоефективної та малозабруднючої транспортної інфраструктури, впровадження «зеленого» транспорту;
- ✓ забезпечення на державному та регіональному рівнях розвиток «чистої» енергетики, відновлюваних джерел енергії, розширення застосування автономних енергетичних технологій, тощо;
- ✓ забезпечення охорони та збереження природних ландшафтів згідно вимог міжнародних стандартів;
- ✓ спільно з мас-медіа створювати інформаційні продукти, які інформують про енергоощадність та інші сегменти «зеленої» економіки на регіональному рівні.

механізм забезпечення реалізації

- ➢ Законодавче підґрунтя: відповідно до Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", з метою проведення цілеспрямованої діяльності з охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки розробляються державні, регіональні, місцеві та інші регіональні програми.
- ➢ Науково-технічне забезпечення: з метою вирішення природоохоронних проблем області необхідне здійснення відповідних наукових досліджень, дослідно-конструкторських робіт та розробки проектної документації по об'єктах, які створюють екологічну небезпеку населенню та природному середовищу.
- ➢ Організаційне забезпечення розробки та реалізації програми: програма розробляється і формується відповідно до зазначених вище пріоритетних проблем області та стратегії їх вирішення за участю підприємств, міст і районів, обласних галузевих управлінь, інститутів та організацій області.

результат впровадження

«ОЗЕЛЕНЕННЯ» ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Рисунок. Формування регіонального плану дій на засадах «зеленої» економіки

Головним орієнтиром, при цьому є проведення SWOT-аналізу регіону, який передбачає оцінку сильних внутрішніх сторін – існуючих особливостей регіо-

ну; слабких внутрішніх сторін (проблем), які ускладнюють вирішення проблеми; зовнішніх сприятливих можливостей та зовнішніх потенційних загроз – несприятливих ситуацій, які можуть виникнути в майбутньому (таблиця).

На наш погляд, Регіональний план дій з охорони навколишнього природного середовища, необхідність якого задекларована Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки, повинен базуватися на основних засадах «зеленої» економіки і механізмах їх забезпечення (рисунок).

При цьому, розробка регіональних планів дій через призму «зеленої» економіки виступає основною домінантою на шляху до сталого зростання регіону.

Основні постулати «зеленого» розвитку вже широко використовуються європейським співтовариством.

Тому формування регіонального плану дій на засадах **«зеленого» зростання** розглядається як система довгострокових дій, що деталізує ресурсні можливості, обґрунтування вагомості «зеленого» зростання економіки України та формування сприятливого бізнес-середовища, як на державному, так і регіональному рівнях.

Зазначене вище базується на аналізі можливостей більш ефективно використовувати наявні природні блага, на принципах міжрегіональної (транснаціональної) кооперації та взаємної компенсації завданих збитків. Впровадження обраних заходів повинно сформувати сталу економічну систему, орієнтовану на забезпечення «зеленого» вектору розвитку економіки регіонів.

В цьому контексті необхідно відмітити, що на сучасному етапі державотворення важливо забезпечити максимально повну реалізацію економічного потенціалу регіонів у стратегії формування єдиної високопродуктивної економічної системи.

1. Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку . Документ підготовлено в рамках проекту ПРООН/ГЕФ «оцінка національного потенціалу в сфері глобального екологічного управління в Украйні», 2008 р. – 245 с. **2.** Стратегія «Європа – 2020” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eulaw.ru/content/307. **3.** Навстречу "зеленой" экономике: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности – обобщающий доклад для представителей властных структур : узагальнююча доповідь для представників владних структур [Електронний ресурс].// Доклад ЮНЕП, 2011 р. – Режим доступу: www.unep.org/greeneconomy. **4.** «Зелена» економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні / Б. В. Буркинський, Т. П. Галушкіна, В. Є. Реутов. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, Саки: ПП «Підприємство Фєнікс», 2011. – 346 с.

Рецензент: к.е.н., професор Кушнір Н. Б. (НУВГП)